

Ruch Biblijny i Liturgiczny

Nr 1

ROK XXVI

1973

A R T Y K U Ł Y

Ks. Jerzy Chmiel

CZY PIERWSZY LIST ŚW. JANA JEST ROZBUDOWANĄ HOMILIĄ CHRZCIELNĄ?

1.1. Już J. Lorinus w swoim komentarzu zwracał uwagę na sakrament chrztu symbolizowany w pojęciu światła¹. Przez długi czas nie podnoszono tego momentu, dopiero E. M. Boismard, analizując podobieństwa między 1P a 1J, podkreślił wpływ liturgii chrzcielnej na wspomniane listy, a w każdym razie na Pierwszy List Piotrowy². Osobno natomiast i obszernie zajął się kontekstem chrzcielny *Primae Joannis W. Nauck*³, który wykazał, że prawdziwym środowiskiem, gdzie list powstał, jest nie środowisko gnostyckie — jak chciał R. Bultmann⁴ — lecz judeochrześcijańskie.

¹ J. Lorinus, *In catholicas tres B. Joannis et duas B. Petri Epistolas Commentarii*, Lugduni 1621, f. 19.

² E. M. Boismard, *Une liturgie baptismale dans la Prima Petri*, w: *Revue Biblique* 63 (1956) 182—208; 64 (1957) 161—183. Autor szerzej przedstawił swoje stanowisko w książce *Quatre hymnes baptismales dans la première épître de Pierre* (Lectio Divina 30), Paris 1961. B. analizował związki zachodzące pomiędzy 1P 1,3—5; 1,13 2,10 a 1J 3,1—11 i doszedł do przekonania, że redaktor 1J zależał bezpośrednio od 1P, a nie czerpał ze źródeł wykorzystanych przez 1P. — Zob. także ks. F. Gryglewicz, *Pierwotna liturgia chrztu św. jako źródło pierwszego listu św. Piotra*, w: *Ruch Bibl. i Lit.* 11 (1958) 206—210.

³ W. Nauck, *Die Tradition und der Charakter des ersten Johannesbriefes*, Tübingen 1957. Boismard entuzjastycznie przyjął tezę Naucka, zob. recenzję w *Revue Biblique* 66 (1959) 145 n.

⁴ R. Bultmann, *Analyse des ersten Johannesbriefes*, w: *Festgabe für A. Jülicher*, Tübingen 1927, ss. 138—158. Tenże, *Die kirchliche Redaktion des ersten Johannesbriefes*, w: *In memoriam E. Lohmeyer*, Stuttgart 1951, ss. 189—201. Tenże, *Die drei Johannesbriefe* (Meyers Kommentar. XIV), Göttingen⁷ 1967.

1. 2. W szczególności zwrócił Nauck uwagę na tzw. kontekst życiowy (*Sitz im Leben*) Listu, który doskonale znajduje swoje wytłumaczenie w parenezie chrześcijańskiej. Przejdźmy pokrótce najważniejsze momenty wskazujące, zdaniem Naucka⁵, na wyraźny kontekst chrześcijański.

a) Zwrot *ap'archês*, występujący w 1J osiem razy, oznacza początek życia chrześcijańskiego, konkretnie: katechezę przygotowującą do przyjęcia chrztu⁶.

b) Homologie, czyli wyznania wiary, wprowadzone często przy pomocy słów *homologeïn* (2,23; 4,2.3.15), *arneisthai* (2,22.23) lub *pisteueïn* (5,10). W homologiach Listu Janowego spotykamy cztery tytuły chryzologiczne:

- *Jezus jest Chrystusem* (2,22; 5,1);
- *Jezus jest Synem Bożym* (4,15; 5,5.10; a także 2,23; 3,23; 5,13);
- *Jezus przyszedł w ciele* (4,2);
- *Jezus przyszedł przez wodę i krew* (5,6).

Tytuł pierwszy należy niewątpliwie do formuł wyznania wiary chrześcijańskiej⁷, zaś ostatni tytuł, znajdujący się w części Listu mówiącej o chrzcie, można uważać za wyznanie wiary chrześcijańskiej typowo Janowe.

c) Chrześcijanin, który wyznaje wiarę w Syna Bożego, jest nazwany „zwycięzcą świata” (5,5). Tytuł taki należy do starej tradycji chrześcijańskiej⁸.

d) Pojęcie namaszczenia — *chrisma* (2,20.27) odnosi się do chrztu⁹.

e) Temat odpuszczenia grzechów (1,9; 2,12) i oczyszczenia (1,7) należy również do tradycji chrześcijańskiej, gdyż odpuszczenie grzechów wynika z chrztu¹⁰.

f) 1J 5,8 interpretuje Nauck w świetle liturgii chrześcijańskiej, jaka była praktykowana w starożytnym Kościele syryjskim: namaszczenie i dar Ducha poprzedzały zanurzenie w wodzie¹¹.

Na podstawie powyższych danych doszedł Nauck do wniosku, że 1J odzwierciedla liturgię chrześcijańską na etapie przepowiadania, in-

⁵ W. Nauck, *Die Tradition*, dz. cyt., ss. 84—127.

⁶ Zob. C. M. Martini, *Osservazioni sulla terminologia della predicazione nell'opera giovannea*, w: *San Giovanni*, Atti della XVII Settimana Biblica, Brescia 1964, ss. 111—122.

⁷ Por. Dz 8,36.37; Hbr 3,1; 4,14; 10,23; 2Kor 1,19.

⁸ Por. Ap 3,12; 21,6n.

⁹ Por. Łk 4,18; Dz 4,27; 10,38; 2Kor 1,21. Zob. I. de la Potterie, *L'onction du chrétien par la foi*, w *Biblica* 40 (1959) 12—69 (przedruk w: tenże i S. Lyonnet, *La vie selon l'Esprit*, Paris 1965, 107—167). Tenże, *L'onction du Christ*, w: *Nouvelle Revue Théol.* 80 (1958) 225—252.

¹⁰ Por. Mk 16,16; J 3,5—7. Zob. D. Mollat, *Ils regarderont... La conversion chez saint Jean*, w: *Lumière et Vie* 47 (1960) 95—114. — J. Baillic, *Baptism and Conversion*, New York 1963.

¹¹ Nauck, dz. cyt., ss. 147—182. Zob. także A. F. J. Klijn, *An Ancient Syriac Baptismal Liturgy in the Syriac Acta of John*, w: *Charis kai Sophia*, Festschrift K. H. Rengstorf, Leiden 1964.

strukcji wiary. Wedle niego, autor 1J chciał potraktować swój list jako swoistego rodzaju *reditus ad baptismum*¹².

2. Wydaje się wszelako, iż można pójść dalej w próbie uchwycenia relacji między 1J a kontekstem chrzcielnym. Nauck zwrócił większą uwagę na redakcję Listu, natomiast zaniedbał nieco analizę jego struktury literackiej. Przede wszystkim bowiem zwraca naszą uwagę dziwna struktura Listu, która nie pasuje do żadnych schematów¹³. Osią całej struktury — jak wydaje się — jest relacja dwóch tematów: *światła i miłości*, wokół których skupiają się inne tematy. Jak już to zostało wykazane gdzie indziej¹⁴, tematy, względnie motywy, światła i miłości wchodzą w skład pierwotnej katechezy chrzcielnej.

Dlatego stawiamy hipotezę: 1J nie tylko zawiera elementy katechezy chrzcielnej (obecność pewnych motywów w dziele literackim nie przesądza o jego rodzaju), ale jest *rozbudowaną homilią chrzcielną* jako *specyficzny (chrześcijański) rodzaj literacki*. Nie chodzi więc o to, że była to homilia głoszona przy udzielaniu chrztu (homilia liturgiczna), jakkolwiek są obecne wyraźne elementy liturgiczne. Pierwszy List Jana jest świadomym naśladowaniem homilii chrzcielnej, która była głoszona na przypomnienie chrztu i wszystkich konsekwencji zeń wypływających (homilia doktrynalna?). Może również przy tej okazji rozwiązałoby się problem redakcyjny Listu, który ciągle nie znajduje zadowalającego rozwiązania¹⁵. W ten sposób „hipoteza dokumentów” (owe proponowane *Vorlage* — *Bearbeitung*) znalazłaby swoje wytłumaczenie w pracy redakcyjnej nad homiliami chrzcielnymi lub ich fragmentami, ażeby powstał nie zlepek homilii, lecz organiczny wykład wiary w formie listu przekazywanego po wsze czasy. Przede wszystkim jednak zagadnienie sprowadza się do pytania, czy biorąc pod uwagę całokształt najstarszego piśmiennictwa chrześcijańskiego (a więc pisma kanoniczne i pozabiblijne) jesteśmy w stanie udowodnić istnienie „homilii doktrynalnej” (termin roboczy!) jako osobnego rodzaju czy gatunku biblijnego ze swym kontekstem wyraźnie liturgicznym.

To jednak przekracza ramy obecnego szkicu i domaga się osobnego i obszernego potraktowania.

Kraków

Ks. JERZY CHMIEL

¹² Dz. cyt., s. 96.

¹³ Zob. J. Chmiel, *Lumière et charité d'après la première épître de saint Jean*, Rome 1971, s. 7—29. — A. Feuillet, *Etude structurale de la première épître de saint Jean*, w: *Neues Testament und Geschichte*, Oscar Cullmann zum 70. Geburtstag, Tübingen 1972. Tenże, *La conception différente de l'agapè chez saint Paul et chez saint Jean*, w: *Esprit et Vie* 1972 (non vidi!).

¹⁴ J. Chmiel, dz. cyt., ss. 226—235.

¹⁵ Tamże, ss. 240—242.